KORESPONDENCJA
ROMANA WITOLDA INGARDENA
Z WŁADYSŁAWEM TATARKIEWICZEM

Listy filozofów przeczytali, przepisali,
wstępem i wprowadzeniem poprzedzili
RADOSŁAW KULINIAK i MARIUSZ PANDURA

Kęty 2021
WYDAWNICTWO
MAREK DEREWIECKI

Korespondencja Romana Witolda Ingardena z Władysławem Tatarkiewiczem

© 2021 by spadkobiercy R.W. Ingardena
© 2021 by spadkobiercy Władysława Tatarkiewicza
© 2021 by Radosław Kuliniak and Mariusz Pandura for the edition and introduction

The license for this edition belongs to the Wydawnictwo Marek Derewiecki.
All rights reserved.

Wydanie pierwsze

Recenzenci: dr hab. Honorata Jakuszko
prof. dr hab. Bolesław Andrzejewski
Redakcja naukowa i literacka: Łukasz Front, Magdalena Markiewicz
Korekta: Maria Urbańska-Bożek
Skład tekstu i projekt okładki: Łukasz Derewiecki
Druk i oprawa: Drukarnia Wielkopolska Sp. z o. o.
ul. Dziewińska 41,
60-178 Poznań

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu, pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Praca powstała w ramach badań prowadzonych w Centrum Badawczym Ingarden przy Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-66941-07-6

WYDAWNICTWO MAREK DEREWIECKI
ul. Szkotnia 29a, 32-650 Kęty
tel./fax (33) 8454149, 603931607
e-mail: wydawnictwo@derewiecki.pl
Księgarnia: www.derewiecki.pl
Dystrybucja: tel. 502637305

Władysław Tatarkiewicz i Roman Witold Ingarden;
Wenecja, 1957 r.

SPIS TREŚCI

WSTĘP 9

SZERMIERZE POLSKIEJ FILOZOFII.
KARIERY NAUKOWE WŁADYSŁAWA TATARKIEWICZA
I ROMANA WITOLDA INGARDENA 15

1. Wprowadzenie 15
2. Dobrze rozpoczęte kariery naukowe 16
3. Tatarkiewicz wybrał Marburg, a Ingarden Getyngę 19
4. Dlaczego Tatarkiewicz i Ingarden nie studiowali Kanta, a wybrali Arystotelesa i Bergsona? 25
5. Tatarkiewicz i Ingarden o fenomenologii ze szkoły Husserla 32
6. Niezrozumiałe decyzje Komisji Stabilizacyjnej 44
7. Drogi karier Tatarkiewicza i Ingardena po ustaleniach Komisji Stabilizacyjnej 49
8. *Veniae legendi* Tatarkiewicza i Ingardena 56
9. Działalność Tatarkiewicza i Ingardena w czasie II wojny światowej 66
10. Reparacje i rewindykacje 76
11. Czas wzgardy 96
12. Zakończenie 134

KORESPONDENCJA ROMANA WITOLDA INGARDENA
Z WŁADYSŁAWEM TATARKIEWICZEM 137

LISTY BEZ USTALONEJ DATACJI 390

ANEKS. KORESPONDENCJA MARII INGARDENOWEJ
I WŁADYSŁAWA TATARKIEWICZA 392

INDEKS OSÓB 396

WSTĘP

W serii „Biblioteka Europejska", wydawanej od ćwierćwiecza przez Marka Derewieckiego w Kętach, z zakresu prowadzonych przez nas badań nad XIX- i XX-wieczną filozofią polską, ukazały się:

1) *Korespondencja Romana Witolda Ingardena z Kazimierzem Twardowskim*, listy z oryginałów przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, honorowy patronat naukowy nad publikacją objęli Krzysztof Ingarden i Andrzej Tomczak, Kęty 2016, ss. 436;

2) *Korespondencja Wincentego Lutosławskiego z Kazimierzem Twardowskim. Lata 1895–1936*, listy z oryginałów przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak, Kęty 2017, ss. 456;

3) *Korespondencja Władysława Weryhy z Kazimierzem Twardowskim*, listy przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak, Kęty 2017, ss. 798;

4) *Korespondencja Romana Witolda Ingardena 1945–1951. Z dziejów „Studia Philosophica"*, listy z oryginałów przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak, Kęty 2018, ss. 550;

5) *Korespondencja Izydory Dąmbskiej z Romanem Witoldem Ingardenem*, listy z oryginałów przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak, Kęty 2018, ss. 330;

6) *Lwowskie wykłady akademickie Kazimierza Twardowskiego*, t. 1: *O idei uniwersytetu*, wykłady przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem i wprowadzeniami poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak, Kęty 2018, ss. 480;

7) *Lwowskie wykłady akademickie Kazimierza Twardowskiego*, t. 2: *Wykłady z historii filozofii*, cz. 3: *Wykłady z filozofii nowożytnej*, wykłady przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem i wprowadzeniami poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak, Kęty 2018, ss. 650;

8) Władysław Tatarkiewicz, *Dzienniki*, t. 1: *Lata 1944–1960*, z rękopisów odczytali i przepisali, wstępem i biografią filozofa poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak, Kęty 2019, ss. 795;

9) *Lwowskie wykłady akademickie Kazimierza Twardowskiego*, t. 2: *Wykłady z historii filozofii*, cz. 2: *Wykłady z filozofii średniowiecznej i odrodzeniowej*, wykłady przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem i wprowadzeniami poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak, Kęty 2020, ss. 320;

10) Roman Witold Ingarden, *Lwowskie wykłady o Krytycyzmie Kanta z roku akademickiego 1935/1936*, wykłady z manuskryptu przeczytali, przepisali, poprawili i opracowali, wstępem oraz komentarzami opatrzyli Radosław Kuliniak i Mariusz Pandura, Kęty 2021, ss. 320.

To dobrze zapowiadające się przedsięwzięcie chcemy dalej kontynuować. Tym razem czytelnik otrzymuje jedenasty już tom w tej serii, tj. *Korespondencję Romana Witolda Ingardena z Władysławem Tatarkiewiczem*. Postaci tych, mamy nadzieję, nie trzeba nikomu przedstawiać i rekomendować. Są to filozofowie powszechnie uznani w polskiej, jak i światowej filozofii. Dziś, w dobie powszechnego kryzysu wartości, warto jednak wrócić do tamtych trudnych czasów i przyjrzeć się okolicznościom, w których Tatarkiewicz i Ingarden budowali własne kariery naukowe.

Część listów Tatarkiewicza do Ingardena znaleźliśmy w Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Druga – znajduje się w Archiwum Rodzinnym Ingardenów, nad którym opiekę sprawuje wnuk filozofa, profesor Krzysztof Ingarden[1]. On też udzielił nam wsparcia i licencji na ich wydanie. Z kolei listy Ingardena, podobnie jak pozostałe zbiory archiwalne po Tatarkiewiczu, zostały

[1] Zob. Listy Władysława Tatarkiewicza do Romana Ingardena złożone w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, sygn. K III-26, oraz te pozostające w dalszym ciągu w Archiwum Rodzinnym Ingardenów (dalej używamy skrótu: ARI).

przekazane przez rodzinę po jego śmierci do Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego[2]. Skontaktowaliśmy się z wnukiem filozofa Janem Jakubem Tatarkiewiczem i otrzymaliśmy zgodę na ich publikację. Obu rodzinom (spadkobiercom) dziękujemy za pomoc i udzielenie stosownych pozwoleń.

Przeczytana i przepisana korespondencja zawiera, jako pierwszą grupę, listy i karty pocztowe Tatarkiewicza do Ingardena z okresu sprzed II wojny światowej. Niestety, w tej sekcji zachowane zostały jedynie epistolograficzne pozostałości przesłane w jedną stronę. Korespondencja Ingardena z tego okresu, będąca w posiadaniu Tatarkiewicza, uległa spaleniu podczas Powstania Warszawskiego wraz z domem filozofa.

Druga grupa to korespondencja obu filozofów z okresu od grudnia 1944 roku. Listy Tatarkiewicza do Ingardena pochodzą z rodzinnych zasobów archiwalnych Ingardenów. Obecnie część z nich, mniejsza, znajduje się w Archiwum Rodzinnym Ingardenów w Krakowie, a druga, większa, jest złożona w Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Obie grupy listów nie zostały do dnia dzisiejszego wydzielone jako odrębne zbiory, jak i szczegółowo opisane w inwentarzach. W obu archiwach listy Tatarkiewicza zmieszane są wraz z innymi listami otrzymanymi przez Ingardena. Niedawno dokonano digitalizacji w ramach obu kolekcji. Skany są obecnie sukcesywnie zamieszczane w krakowskim Archiwum Cyfrowym Ingardena, prowadzonym przez zespół profesora Leszka Sosnowskiego.

Pozostała korespondencja Ingardena do Tatarkiewicza została już uporządkowana i czeka na swoich czytelników w Oddziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Materiały te zachowały się w stanie nienaruszonym i są pieczołowicie strzeżone.

W poniższej publikacji zdecydowaliśmy się wydzielić jako osobną grupę dwa listy, które nie są datowane, a jednocześnie zawierają zbyt mało informacji, by można było ustalić – dokładnie czy też w dużym przybliżeniu – ich datację.

Ostatnią zaś grupę listów stanowi korespondencja Marii Ingardenowej (Nuny) do Tatarkiewicza. Zostały one napisane po śmierci jej drogiego

[2] Zob. Listy Romana Witolda Ingardena do Władysława Tatarkiewicza złożone w Bibliotece Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, sygn. 1529.

i oddanego sercem męża. Jest tam między innymi przejmujący opis ostatnich godzin życia Romana Witolda Ingardena. Świadczą one o tym, że Tatarkiewicz należał – obok Izydory Dąmbskiej, Danieli Gromskiej, Władysława Witwickiego, czy też Danuty Gierulanki – do najbliższych przyjaciół fenomenologa.

Korespondencja Ingardena z Tatarkiewiczem nie była dotąd publikowana. Okazała się niełatwa w odczytaniu. W toku prac pojawiły się problemy, zwłaszcza z ustaleniem adresata. W kilku wypadkach odrzuciliśmy z publikacji listy, które uważano za skierowane przez Ingardena do Tatarkiewicza. Ostatecznie określiliśmy, że ich adresatem był historyk literatury Feliks Araszkiewicz. Część listów i kart pocztowych była pozbawiona datacji. W większości wypadków udało się nam ją ustalić.

Korespondencja ta posiada swój specyficzny charakter. Na kartach pożółkłego papieru ujawnia się wypracowana przez lata zażyłość filozoficzna oraz relacje przyjacielskie łączące obu myślicieli. Przeczy to tezie, jakoby istniał między Ingardenem a Tatarkiewiczem jakiś dystans. Listy obu filozofów pokazują, że pozostawali oni ze sobą nie tylko w poprawnych stosunkach, lecz łączyły ich zażyłe relacje przyjacielskie, utrwalane podczas wzajemnych odwiedzin, uroczystości, wyjazdów i konferencji naukowych. Tatarkiewicz okazał się dla Ingardena istotnym wsparciem na polu działalności filozoficznej. Połączyła ich wspólna pasja do piękna i wzniosłości, wyrażająca się w zainteresowaniach estetycznych. W komunistycznej Polsce obaj dzielili ten sam los banitów, prześladowanych za szerzenie wrogich marksistom poglądów oraz rzekomą deprawację młodzieży akademickiej.